

м. Страсбург, 15 листопада 2013 року

КРЄС (2013) Висновок № 16

**КОНСУЛЬТАТИВНА РАДА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СУДДІВ
(КРЄС)**

**ВИСНОВОК № 16 (2013)
Консультативної ради європейських суддів
до уваги Комітету міністрів Ради Європи
про відносини між судьями та адвокатами**

I. ВСТУП

1. Відповідно до напрямів діяльності, затверджених Комітетом міністрів, КРЄС вирішила підготувати в 2013 році Висновок про відносини між суддями та адвокатами з метою підвищення якості та ефективності здійснення правосуддя.

2. Висновок готувався на основі попередніх Висновків КРЄС та відповідних документів Ради Європи, особливо Європейської хартії про статус суддів (1998), Великої хартії суддів (2010) та Рекомендації (2010) 12 Комітету міністрів «Щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки». Також до уваги беруться Основні принципи ООН щодо незалежності судових органів (1985), Основні принципи ООН щодо ролі адвокатів (1990), Бангалорські принципи поведінки суддів (2002) і Коментар Групи з доброчесності суддів до Бангалорських принципів (2007). Крім цього, Висновок ґрунтується на напрацюваннях Ради асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи, зокрема на Кодексі поведінки європейських адвокатів (1998 рік, зі змінами, внесеними в 2002 і 2006 роках) та Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів (2006).

Висновок бере до уваги відповіді держав на опитування та доповідь, підготовлену науковим експертом пані Наталією Фріццо (Франція), а також матеріали конференції, організованої спільно КРЄС та Паризькою асоціацією адвокатів, яка проходила в Парижі 7 листопада 2012 року, та конференції, організованої спільно КРЄС, Вищою радою Італії з питань судочинства та Національною радою адвокатів Італії, яка відбулась у Римі 13 червня 2013 року.

При підготовці цього Висновку КРЄС також проводила консультації з Радою асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи.

II. РОЛЬ СУДДІВ ТА АДВОКАТІВ У ВІДПРАВЛЕННІ ПРАВОСУДДЯ

3. Держави, які керуються принципом верховенства права, повинні організувати свої судові системи таким чином, щоб верховенство права та повага до основоположних прав і свобод гарантувалися відповідно до Європейської конвенції з прав людини (далі — Конвенція), а також згідно з судовою практикою Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ). І судді, і адвокати мають відігравати важливу роль у досягненні цієї мети всіма можливими способами.

КРЄС визнає суттєву роль співпраці між різними сторонами, зацікавленими в належному відправленні правосуддя, та наголошує на важливості взаємодії між ними. Тому у пункті 10 Висновку № 12 (2009) КРЄС підтвердила, що дотримання спільних правових принципів та етичних цінностей усіма фахівцями, що беруть участь у судовому процесі, є обов'язковою умовою для належного відправлення правосуддя.

4. Судді та адвокати відіграють різні ролі в судовому процесі, проте внесок представників обох професій є необхідним для прийняття справедливого та дієвого рішення в усіх судових процесах відповідно до закону.

5. Пункт 2 Основних принципів ООН, які стосуються незалежності судових органів, передбачає, що судова влада повинна вирішувати справи неупереджено, на основі фактичних даних та відповідно до закону, не піддаватися будь-яким обмеженням, зовнішньому впливу, примусу, тиску, погрозам чи втручанню, прямим чи опосередкованим, з боку будь-якої зі сторін чи з будь-яких причин. У цьому ж документі, у пункті 6 зазначено, що принцип незалежності судової влади уповноважує судову владу та вимагає від неї здійснення справедливого розгляду судових справ та дотримання поваги до прав сторін.

КРЄС підкреслила у Висновку № 1 (2001), що судова незалежність не є прерогативою чи привілеєм суддів, а є передумовою верховенства права та гарантією дотримання прав осіб, які потребують та очікують здійснення правосуддя.

6. У межах професійного обов'язку щодо захисту прав та інтересів своїх клієнтів адвокати мають також відігравати суттєву роль у справедливому відправленні правосуддя. Пункт 6 Коментарю до Хартії основоположних принципів діяльності європейських адвокатів Ради асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи визначає роль адвоката так: «Роль адвоката, найнятого фізичною, юридичною особою чи державою, включає в себе роль радника, довіреної особи й представника клієнта, професіонала, якого поважають треті сторони, а також незамінного учасника справедливого судового процесу. Втілюючи всі ці якості, адвокат, який щиро служить інтересам свого клієнта та захищає його права, також виконує функції адвоката в рамках суспільства, попереджуючи та застерігаючи конфлікти, забезпечуючи вирішення конфліктів відповідно до визнаних принципів цивільного, адміністративного та кримінального права та з урахуванням прав і інтересів осіб, надаючи подальший розвиток праву, а також захищаючи свободу, справедливість та верховенство права». Як зазначено в пункті 1.1 Кодексу поведінки європейських адвокатів Ради асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи, повага до професійної діяльності адвокатів є важливою передумовою принципу верховенства права та демократії в суспільстві. Основні принципи ООН щодо ролі адвокатів визначають, що належний захист прав і основоположних свобод, якими наділена кожна особа — прав і свобод економічних, соціальних та культурних, громадянських чи політичних — вимагає забезпечення доступу громадян до отримання юридичних послуг, які надають незалежні адвокати. Принцип 12 передбачає, що адвокати мають повсякчас підтримувати честь та гідність своєї професії як значимі суб'єкти відправлення правосуддя.

7. Судді та адвокати мають бути незалежними у процесі виконання своїх обов'язків, а також повинні бути незалежними один від одного учасниками. Ця незалежність закріплена в кодексах поведінки кожної з професій. КРЄС вважає таку незалежність важливою для належного відправлення правосуддя.

КРЄС посилається на Рекомендацію Комітету міністрів (2010) 12, пункт 7, де зазначено, що незалежність суддів має гарантуватися на найвищому

законодавчому рівні. Незалежність адвокатів має гарантуватися таким самим чином.

8. КРЄС посилається на пункт 12 Рекомендації Комітету міністрів (2010) 12, де зазначено, що судді та представники судової влади, без обмеження своєї незалежності, мають підтримувати професійні відносини з установами та органами влади, які беруть участь в управлінні та керуванні діяльністю судів, а також із професійними учасниками, діяльність яких спрямована на забезпечення ефективного відправлення правосуддя. Конструктивні відносини також необхідні під час розгляду справ задля досягнення справедливого та ефективного вирішення відповідного конфлікту.

9. Можна виокремити дві сфери відносин між суддями та адвокатами:

- з одного боку, відносини між суддями та адвокатами, які походять від процесуальних принципів і правил у кожній країні і які прямо впливають на ефективність та якість судочинства. У підсумках та рекомендаціях, викладених у Висновку № 11 (2008) «Про якість судових рішень», КРЄС вказала на те, що стандарт якості судових рішень — це результат взаємодії між численними суб'єктами системи правосуддя;
- з другого боку, відносини суддів та адвокатів, що впливають з професійної поведінки цих професій, де є потреба у взаємній повазі до обов'язків один одного та в конструктивному діалозі.

III. УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН, ДІАЛОГУ ТА КОМУНІКАЦІЇ ПІД ЧАС СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ

10. Судді та адвокати мають спільний основоположний обов'язок щодо дотримання процесуальних норм та принципів справедливого суду.

На думку КРЄС, конструктивні відносини між суддями та адвокатами поліпшать якість та ефективність судочинства. Подібні відносини також сприятимуть задоволенню потреб сторін: сторони прагнуть бути заслуханими, а також очікують на спільні зусилля суддів та адвокатів, спрямовані на досягнення справедливого вирішення спору відповідно до закону та в розумні строки.

11. Якість та ефективність здійснення судочинства залежить насамперед від належного процесуального законодавства та норм щодо принципових питань процесу в цивільних, кримінальних та адміністративних справах. Держави мають прийняти належне законодавство відповідно до статті 6 Конвенції. Процес розробки цих законопроектів має передбачати обговорення з суддями та адвокатами, але не в інтересах кожної із професій, а в інтересах забезпечення справедливого правосуддя. Також важливими є обговорення законопроектів з користувачами судових послуг. Слід регулярно оцінювати та, за необхідності, оновлювати ці процесуальні норми, а судді, адвокати та користувачі судових послуг мають залучались до таких заходів.

12. КРЄС вважає, що це законодавство має забезпечити суддів ефективними процесуальними інструментами для дотримання принципів

справедливого суду та попередження невинуватого затримання й використання незаконної тактики затягування розгляду справи. Відповідне законодавство має бути усталеним та повинно передбачати чіткі та справедливі строки, проте також дозволяти певну гнучкість.

13. Процесуальні норми формують необхідний інструмент для вирішення правових спорів. Процесуальні норми встановлюють відповідні обов'язки суддів та адвокатів. Добрі знання та розуміння цих норм суддями й адвокатами є необхідним для справедливого і своєчасного розгляду справ.

14. Керівні принципи, затверджені на інституційному рівні, також можуть сприяти співпраці та діалогу. КРЄС вважає, що суди мають заохочувати формування кращої практики на підставі досягнення домовленостей між судами та адвокатурою. Домовленості, які стосуються організації та розгляду справ, існують в численних судових системах у різних формах¹. КРЄС ще раз підтверджує, що такі процесуальні домовленості мають регулюватися процесуальним законодавством та повинні бути публічними з метою забезпечення прозорості в інтересах адвокатів і учасників процесу.

15. На практиці процесуальні норми, що стосуються цивільних, кримінальних чи адміністративних справ, здебільшого складні та передбачають численні процесуальні стадії та проміжні оскарження. Це може спричинити необґрунтоване відкладення розгляду справи та додаткові витрати сторін і суспільства загалом. КРЄС підтримує необхідність вивчення та оцінювання існуючих процесуальних норм у державах-членах та розроблення, у разі потреби, більш прозорих та зрозумілих норм.

Міжнародний обмін досвідом суддів і адвокатів повинен сприяти розвитку «кращих практик» у сфері дотримання процесуальних вимог. Однак до уваги мають братися різні соціальні та правові традиції держав.

16. Суддям та адвокатам повинен бути забезпечений рівний та якомога повний доступ до процесуального та матеріального законодавства, а також до судової практики. КРЄС посилається на пункт 24 Висновку № 14 (2011), у якому зазначено, що судова влада повинна розміщувати судову практику або найважливіші судові рішення в мережі інтернет і) безкоштовно, ii) у доступній формі та iii) з урахуванням законодавства про захист персональних даних.

17. Судді та адвокати мають співпрацювати для задоволення потреб сторін. Для цього КРЄС вважає необхідним застосовувати планування судових засідань та складання графіків розгляду справ, щоб полегшити ефективну співпрацю між суддями та адвокатами в інтересах сторін. Також судді й адвокати повинні співпрацювати для задоволення потреб сторін та заохочувати укладення мирових угод. Відповідно до Висновку КРЄС № 6 (2004) рекомендується розвивати практику укладення мирових угод. Спільні навчальні курси можуть поліпшити розуміння відповідних обов'язків суддів

¹ Див. Дослідження Європейської комісії задля ефективності суддів № 16 «Угоди та судовий процес у Європі».

та адвокатів стосовно мирового вирішення спорів шляхом примирення чи медіації.

18. Слід запровадити належне спілкування між судами і адвокатами з метою гарантування швидкості та ефективності розгляду справ. КРЕС вважає, що держави мають ввести системи, які полегшують комп'ютерний зв'язок між судами та адвокатами з метою покращення послуг для адвокатів та надати адвокатам можливість ознайомлення зі станом розгляду справи. Згідно з Висновком № 14 (2011) «Про правосуддя та інформаційні технології (ІТ)» КРЕС зазначає, що інформаційні технології відіграють важливу роль у інформуванні суддів, адвокатів та інших зацікавлених представників системи правосуддя, а також суспільства та ЗМІ.

IV. РОЗВИТОК ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА ВЗАЄМОПОВАГИ ДО РОЛІ СУДДІВ І АДВОКАТІВ — ЕТИЧНІ ПРИНЦИПИ

19. Існують окремі переліки етичних принципів для суддів і адвокатів. Однак декілька етичних принципів є спільними для суддів і адвокатів, наприклад, дотримання закону, професійна таємниця, честь та гідність, повага до сторін, професіоналізм, справедливість та взаємоповага.

20. Етичні принципи суддів і адвокатів повинні також стосуватися відносин між представниками цих двох професій.

Стосовно суддів КРЕС зазначила в пункті 23 Висновку № 3 (2002), що вони мають однаково розсудливо ставитися до всіх учасників процесу (наприклад, сторін, свідків, представників), не виокремлюючи будь-кого на незаконних підставах чи таких, що є несумісними зі здійсненням функцій відправлення правосуддя. Пункт 5.3 Бангалорських принципів поведінки судді зазначає, що суддя має виконувати свої обов'язки розсудливо стосовно всіх учасників, таких як сторони, свідки, адвокати, працівники суду та інші судді, не вирізняючи будь-кого на підставах, що є несуттєвими для належного виконання цих обов'язків. Суддя має підтримувати порядок та благопристойність дебатів в усіх судових засіданнях, бути терплячим, витриманим і ввічливим щодо сторін, присяжних, свідків, адвокатів та інших осіб, з якими стикається при виконанні своїх професійних обов'язків.

Стосовно адвокатів пункти 4.1, 4.2, 4.3 та 4.4 Кодексу поведінки для європейських адвокатів Ради асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи містять такі принципи: адвокат, який виступає в суді чи бере участь у справі, має дотримуватися правил поведінки, прийнятих у цьому суді чи трибуналі. Адвокат завжди має приділяти належну увагу справедливому розгляду справи в суді. Адвокат, підтримуючи належну повагу та ввічливість до суду, повинен захищати інтереси клієнта гідно та безстрашно, незалежно від своїх власних інтересів чи будь-яких наслідків для нього чи для іншої особи. Адвокат не повинен ніколи свідомо надавати суду неправдиву або таку, що вводить в оману, інформацію.

21. КРЄС вважає, що відносини між суддями та адвокатами мають ґрунтуватися на розумінні обов'язків один одного, взаємоповазі один до одного та незалежності один від одного.

Виходячи з цього, КРЄС вважає за необхідне розвивати діалог та обмін досвідом між суддями та адвокатами щодо їх взаємовідносин на національному та європейському інституційних рівнях. До уваги мають братися етичні принципи суддів та адвокатів. Ґрунтуючись на цьому, КРЄС закликає до визначення спільних етичних принципів, таких як дотримання незалежності, повсякчасне дотримання верховенства права, співпраця задля справедливого та швидкого судочинства, постійність професійного навчання. Професійні асоціації та незалежні владні органи суддівського корпусу та адвокатури мають забезпечити цей процес.

22. Навчальні конференції для суддів та адвокатів мають враховувати їх обов'язки та відносини з огляду на основну мету — сприяння справедливому та ефективному вирішенню спорів, не порушуючи незалежність обох сторін. КРЄС посилається на пункт 10 Висновку № 12 (2009), у якому зазначено, що, за змоги, спільне навчання суддів, прокурорів та адвокатів на теми, які становлять спільний інтерес, може сприяти досягненню найвищої якості правосуддя.

23. У державах — членах Ради Європи судді обираються на посаду різними способами. КРЄС посилається на главу 11.1 звіту Європейської комісії задля ефективності правосуддя «Оцінка європейських судових систем» у редакції 2012 року. У деяких країнах судді переважно обираються серед найбільш досвідчених адвокатів. В інших країнах професійні шляхи суддів та адвокатів не перетинаються. У цих країнах розвиток взаєморозуміння між двома професіями є особливо важливим. Однією з можливостей сприяти такому порозумінню є впровадження інтернатури для суддів-стажистів у юридичних фірмах та для адвокатів-стажистів у судах. У такому випадку вкрай важливим є гарантування дотримання вимог незалежності та неупередженості суддів, а також прозорості в організації такої інтернатури.

24. Відносини між суддями і адвокатами завжди повинні зберігати фактичну чи уявлювану неупередженість судів. Судді й адвокати повинні повністю усвідомлювати це, а належні процесуальні та етичні норми мають діяти для гарантування зазначеної неупередженості.

25. Як судді, так і адвокати мають право на свободу висловлювань згідно зі статтею 10 Конвенції.

Однак судді повинні зберігати конфіденційність щодо прийняття рішення судом та бути неупередженими, що передбачає, між іншим, утримання від коментування судових проваджень та дій адвокатів.

Свобода висловлювань адвокатів також має певні обмеження, щоб не зашкодити, як це зазначено в пункті 2 статті 10 Конвенції, авторитету та

неупередженості судової влади². Принципи (h) та (i) Хартії про основоположні принципи діяльності європейських адвокатів Ради асоціацій адвокатів та правничих спілок Європи вказують на повагу до колег, верховенства права та до принципу справедливого суду, а також вимагають утриматися від образливої критики колег, конкретних суддів, судових процедур та рішень.

V. РЕКОМЕНДАЦІЇ

КРЕС ще раз наголошує, що *«дотримання спільних принципів та етичних цінностей усіма професійними учасниками судового процесу необхідне для належного відправлення правосуддя»* та рекомендує таке:

- I. КРЕС рекомендує, щоб держави запровадили відповідні положення, які регулюють діяльність суддів і адвокатів та уповноважують суддів ефективно застосовувати принципи справедливого суду та попереджувати використання незаконної тактики затягування процесу сторонами. Також рекомендується проводити обговорення між суддями, адвокатами та користувачами судових послуг проектів цих положень та оцінку чинних процесуальних норм.
- II. КРЕС підтримує проведення обмінів міжнародним досвідом між суддями та адвокатами для розробки «кращих практик» у сфері застосування процесуальних норм, однак із урахуванням різних соціальних та правових традицій відповідних держав.
- III. КРЕС рекомендує, щоб судді організовували розгляд судових справ у рамках чинного процесуального законодавства та затверджували, після обговорення зі сторонами, графіки розгляду справ, які, наприклад, виокремлювали би процесуальні стадії, встановлювали для них розумні й відповідні строки та визначали способи й строки подання письмових та усних клопотань і доказів.
- IV. КРЕС рекомендує розвивати спілкування між судами та адвокатами. Судді та адвокати мають підтримувати зв'язок на всіх стадіях судового процесу. КРЕС вважає, що держави повинні запровадити комп'ютерні системи, які полегшували би спілкування між судами й адвокатами.
- V. Задля задоволення потреб сторін КРЕС рекомендує вдосконалювати процедури мирного вирішення спорів. Передбачається, що розуміння відповідних обов'язків суддів та адвокатів у процесі мирного вирішення спорів шляхом примирення чи медіації є необхідним фактором для досягнення вирішення спору; також слід запровадити спільне навчання щодо способів досягнення мирного вирішення спорів.
- VI. КРЕС рекомендує розвивати діалог та обміни досвідом між суддями й адвокатами з приводу їх відносин на інституційному рівні (як на національному, так і на міжнародному), приймаючи до уваги кодекси

² Також див. Рішення ЄСПЛ у справах *Nikula v. Finland* від 21 березня 2002 року, *Amihalachioaie v. Moldova* від 20 квітня 2004 року.

етики адвокатів та суддів. Подібний діалог має полегшувати взаєморозуміння та повагу до обов'язків кожної зі сторін, ураховуючи незалежність суддів і адвокатів.

VII. КРЄС вважає, що у відповідних випадках спільне навчання суддів і адвокатів з питань, що становлять спільний інтерес, може покращити якість та ефективність правосуддя.